

Tütün ürünleri, Tütün kullanımının sağlık üzerindeki etkileri ve Tütün kullanımı kontrolü

Tobacco Products, Health Consequences of Tobacco Use, and Tobacco Control

<https://www.youtube.com/watch?v=VQoYIVmbZJg&feature=youtu.be>

Prof. Recep Erol Sezer

Uluslararası Yeşilay Federasyonu,

Değerli ülke temsilcileri, ülke delegeleri,

Yeşilay'ın değerli yetkilileri,

Sizlerle böyle tarihi ve büyüleyici bir mekânda çok önemli bir konuda işbirliği yapabileceğimiz, çok önemli bir konuda bir arada olmayı çok önemsiyorum, çok anlamlı buluyorum ve bunu büyük bir onur ve şeref olarak algılıyorum.

Ben, bir halk sağlığı öğretim üyesiyim. Bir üniversite öğretim üyesiyim. Branşım halk sağlığı ve halk sağlığı içerisindeki ilgi alanım da tütün kontrolü. Bir bakıma ömrümü vakfettiğim bir konu olarak

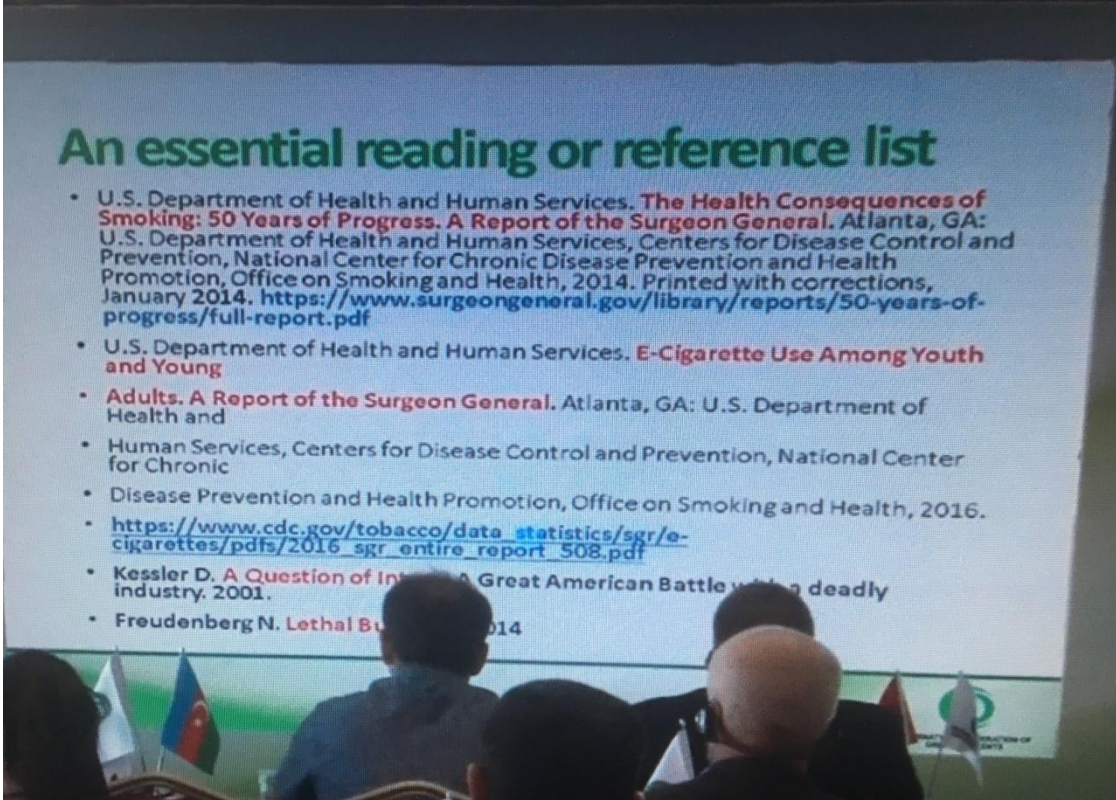
düşünebiliriz; benim için tütün kontrolünü. Bu 40 yıldaki deneyimlerimi sizlerle paylaşmak, Türkiye salgınını sizlerle paylaşmak, dünya salgınını birlikte sizlerle analiz etmek ve bu salgının özelliklerini dikkate alarak dünya insanlığını zamansız olarak yok eden bu problemle nasıl baş edebiliriz; bunları konuşmayı planladım. Bizden istenen de böyle bir şeydi; böyle bir paylaşımı yapmaktı.

Ben, uluslararası toplantıların; bu anlamda Yeşilay'ın bu toplantısının ve Yeşilay'da son yıllarda sağlanan bu gelişmenin, tütün kontrolü açısından da çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü bildiğimiz kadarıyla bir pandemi yaşıyoruz, bir küresel salgın yaşıyoruz. Çünkü bu küresel salgın, küresel güç odakları, küresel şirketler tarafından yönetilen bir salgın ve bu günkü dünya düzeninin önemli bir yanı bu. Bununla ancak elbirliğiyle mücadele edebiliriz. Güçlerimizi birleştirerek mücadele edebiliriz. Uluslar arası forumlarda dünya insanlığının sağlığını geliştirici işbirlikleriyle mücadele edebiliriz. Bu anlamda Yeşilay'da sağlanan bu gelişmeyi, Yeşilay'ın uluslararası bir federasyona dönüşmesini ve bir kuvvet oluşturmasını; bu kuvvetin de dünya sahnesinde kendini ortaya koyabilmesini çok önemli algılıyorum. Ve Türk Yeşilay'ını da bu konudaki katkıları nedeniyle kutluyorum.

Şimdi ben, sunuşumda şöyle bir sıra izleyeceğim. Önce tütün kullanımının bireysel boyutta ve toplumsal boyutta yok edici etkilerini özet olarak belirteceğim. Daha sonra dünya salgınının, bu günkü tütün dünya salgınının pandemisinin analizini yapmaya çalışacağım. Eski salgınla, günümüzdeki salgın arasındaki farkları ortaya çıkartacağım. Bu salgının belirleyicileri nelerdir? Ürün olarak, bugün kullanılan ürünün özellikleri nedir; bunun eski sigaralardan, eski tütün ürünlerinden farkı nedir, bunları ortaya koymaya çalışacağım. Yine tütün ticaretinin geçmişteki durumuyla günümüzdeki durumunu anlatmaya çalışacağım. Ve günümüzde tütün kontrolü konusunda dünyada sağlanan gelişmeleri, uluslar arası gelişmeleri ve bu uluslararası gelişmelerin ışığında, ulusal tütün mücadelelerini Türkiye örneğini de kullanarak, bu sırayla sunmaya gayret edeceğim.

Ben tütün salgınının tabiatını anlamadan bu gün kullanılan tütün ürünlerinin (bu, Amerikan harmanı sigaralar olabilir, elektronik sigara olabilir, aromatik nargile olabilir) tabiatını anlamadan, bu ürünleri satan şirketlerin tabiatını anlamadan, bu ürünleri satan şirketlerin kullandıkları stratejileri anlamadan bu salgını anlayabileceğimiz ve bu salgınla başarılı mücadele edebileceğimiz kanaatinde değilim. Bu salgınla mücadele edebilmek için bu ürünlerin özelliklerini anlamak lazım. Bunu satan şirketlerin özelliklerini anlamak lazım; kullandıkları stratejileri anlamak lazım ve bu nedenle gelişmiş bir uluslararası koruyucu yapı var, bu koruyucu yapıyı anlayabilmek lazım; zayıflıklarıyla ve kuvvetli yapılarıyla. Bunlara göre bir yapı şekillendirirsek ülke sağlığımızı yok eden çok önemli bir tehditle, daha başarılı mücadele edebiliriz, diye düşünüyorum. Ve bu mücadeleyi yapmak çok önemli bir halk sağlığı görevi, çok önemli bir insanlık görevi. Bunun bir başka yönü daha var; eğer biz bu mücadeleleri doğru yapabilirsek, sağlığa zararlı ürünler (tütün, sigara, alkol), bağımlılık yapıcı maddeler (şekeri de bu arada katabiliriz, trans yağı, hazır gıdaları da katabiliriz) sadece sağlığımızı tehdit etmiyorlar; kullanılan stratejiler ve yapılar nedeniyle demokrasilerimizi ve özgürlüğümüzü de tehdit eden sağlığa zararlı ürünler olma özellikleri var. Bunu anlayabilmek için çok önemli bilgi kümelenmesi

dünyada ortaya çıkmış durumda ve bu bilgi kümelenmesi kitaplara ulaşılabilir, internette de ulaşılabilir; kitaplarda yerini almış durumda.

Ben ilk önce bunları bir tanıtmak isterim. Başlangıçta iki tane rapor var. Amerika Sağlık Bakanlığının önemli bir özelliği var. 1969 yılında kanunla onlara verilen bir yetkiyi kullanarak, her yıl parlamentoya sunulmak üzere bir “Tütün kullanımı ve zararlı etkileri”, Tütün Salgınlarının Durumunun Analizi” konusunda bir rapor hazırlama görevi yüklenen komite oluşturulmuş ve bu komite, sürekli olarak her yıl veya iki yılda bir önemli bir rapor hazırlıyor ve bu raporlar Amerika Birleşik Devletlerinde (...) olarak yayınlanıyor. Bu raporlardan 2014 ve 2016 yıllarında yayınlanmış olanları, gerekli okuma materyal listesine aldım; başlangıçta gördüğümüz ilk iki yayın onlar. Ondan sonra aşağıda iki tane çok önemli kitap var. Birisi David Kessler’in kitabı. David Kessler çok önemli bir kişi. Bu gün bu konuşmaları yapabiliyorsak, dünya sigara salgınını analiz edebiliyorsak, bunu bir ölçüde ve önemli ölçüde David Kessler’e borçluyuz. Ona ben, insanlık adına şükranlarımızı sunuyorum.

David Kessler, ABD’de 90’lı yıllarda (...) denemeler yapmanın başkanı ve o dönemde, kendisinden önceki başkanların yapamadığı bir işi yaparak, sigara şirketlerini inceleme kapsamına aldı; çünkü çok önemli şikâyetler vardı. Bu şikâyetlere göre sigara şirketleri, tütünün bağımlılık yapıcı etkisini biliyorlardı, bu doğrultuda ürünlerini değiştiriyorlardı. Fakat tütünün bağımlılık yapıcı etkisinin keşfedilmesini önlemek üzere, bilimsel noktaları araştırmamaları baskılamak üzere baskı yaptıkları iddiaları vardı; bunları bile bile de, çocukları hedef alıyorlardı. Bu iddialar FDA’ya, (...) dilekçelerle bilim insanları tarafından bildirilmişti; ama hiçbir FDA başkanı o güne kadar buna cesaret edememişti; o, buna cesaret etti. Harika bir inceleme yaptığını anlıyoruz;

çünkü yaptıklarını, bir kitapta anlattı. Tütün şirketlerini nasıl incelediğini, neler bulduğunu; bulgularını ve inceleme sürecinin hikâyesini anlattı. Ve bu hikâye ki, bulduğu bütün bulguları o sırada Amerikan Sağlık Bakanlığına sunmak mecburiyetindeydi. Çünkü (...), Sağlık Bakanlığının bir yapısı. Sağlık bakanlığına bütün bunları sunduğu zaman, bu bilgiler Amerika’da güncelleşti ve ortaya çıkan bilgiler bu şirketlerin çok kirli stratejiler kullandıklarını ve halk sağlığını hiçe saydıklarını ve topluma büyük zararlar verdiklerini gösteren bulgulardı. Bunun sonucunda, Amerika’da eyalet savcıları; her bir eyaletin savcısı sigara şirketlerini dava etti. Bu davalar dört yıl sürdü ve dört yılın sonunda parlamentonun araya girmesiyle bir uzlaşma sağlandı. Şirketler 250 milyar dolar tazminat ödemeyi kabul ettiler. Kendi, bu konuda kurdukları lobi yapılarını yok etmeyi kabul ettiler. Sigara ile ilgili önemli kısıtlamaları kabul ettiler. Ve yargıçların bir emriyle de bunların iç yazışmaları internet ortamına konulma zorunda kaldı, depolarda toplandı. Ve bu iç yazışmalar bize, bu şirketlerin ne düşündüklerini ve ne yaptıklarını anlama imkânını verdi. David Kessler’in bu kitabını, özellikle öneriyorum; bu konudaki önemli bir okuma materyali olarak düşünüyorum.

İkinci kitap, Nikıls Foydanberg’in kitabı. Bu kitapta günümüzde tütüne dayalı, alkole dayalı, silaha dayalı, gıda ürünlerine dayalı nasıl bir küresel şirketler işbirliği ağının olduğu; bu küresel işbirliği ağının, dünya insanların sağlığını, dünya ülkelerinin demokrasileri nasıl tehdit ettiğini ve bununla nasıl baş edileceği konusunda da önemli öneriler içeren bir kitap.

Yine Designed for addiction isimli çok önemli bir rapor var. (...) Bunu okuduğunuz zaman günümüz sigaralarının nasıl değiştirildiğini ve gizlice nasıl değiştirildiğini görüyoruz. Yani bir yandan tütünün bağımlılık yapmadığını iddia ediyorsunuz, diğer yandan tütünün bağımlılık yapıcı özelliğini bilerek ve başlamanın zorluklarını bir kenarda bırakacak şekilde, çocuklara başlatıcı katkı maddelerinin, bağımlılığı güçlendirici katkı maddelerinin katılmasını sağlayarak ürünü, bağımlılık yapıcı madde olarak keskinleştiriyorsunuz; bunu yapıyorlar. Bunun öyküsü, bu raporun içerisinde var. Benzer hikaye, ürünü değiştirme hikayesinin; daha sonra biz aromatik nargile denen yeni bir ürün var biliyorsunuz. Nargile, dünyada sahneden çekilmişti; nargile diye bir ürün kalmamıştı; sigaralar, nargilenin yerini almıştı. Nargile, sigaradaki hilelerin kullanılmasıyla, nargileye uygulanmasıyla 1990’lı yıllarda ortaya çıkan yeni bir ürün, gençlere pazarlanan bir ürün, gençlerin gittikleri yerlerde pazarlanan bir ürün. Bir nargile kültürünün endüstri eliyle ortaya çıkarıldığı yeni bir ürün; sigarayı besleyen bir ürün.

Yine aynı oyunun bu kez elektronik sigarada denendiğini görüyoruz. Elektronik sigara dediğimiz nesne de, içinde ağırlıklı olarak nikotin var; ama nikotinle birlikte bu sıvının içinde gliserin ve diğer maddeler var. Nikotinin buharlaşmasını, ince partiküler hale gelmesini sağlayan; ama ayrıca katkı maddeleri var. Bütün bunlar elektronik sigarayı, sigara gibi bağımlılık yapıcı özelliği yüksek ve zararlı bir madde haline getiriyor. Ve biz elektronik sigarayı, bize söylenenlerle; bir zarar azaltma tekniği olarak düşünebiliyoruz. “Daha az zararlı, nasılsa zararı yok” diye gençler deneyebiliyorlar. Ve elektronik sigarayla başlayan deneme dönemi, sigara kullanımıyla devam ediyor ve dünya sigara salgını böylece bundan güç alarak varlığını sürdürmeye devam ediyor.

Şurada bir rapor var; ben, bu raporun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu rapor olmadan, bu raporu okumadan sigara şirketlerini anlamak mümkün değil. Bu raporun şöyle bir hikayesi var: Endüstri iç yazışmaları internetle duyurulur olunca, onu okuyanlar görüyorlar ki, sigara şirketleri dünya sağlık örgütünü bu konuda durdurmak için dünya sağlık örgütünün içine sızmışlar, programlarını durdurucu büyük operasyonlar yapmışlar. Onun üzerine bilim insanları dünya sağlık örgütü başkanına dilekçe veriyorlar. Diyorlar ki, “Bu dokümanlarda dünya sağlık örgütünün iç tutarlılığının bozulduğu ve görev yapmasını engellediğine dair çok önemli dokümanlar var; bunu incelemeye almalısınız.” Ve Dünya Sağlık Örgütü Başkanı, bir heyet kuruyor; uluslararası bir inceleme heyeti. Bu rapor, o inceleme heyetinin raporu. İsmi her şeyi gösteriyor.

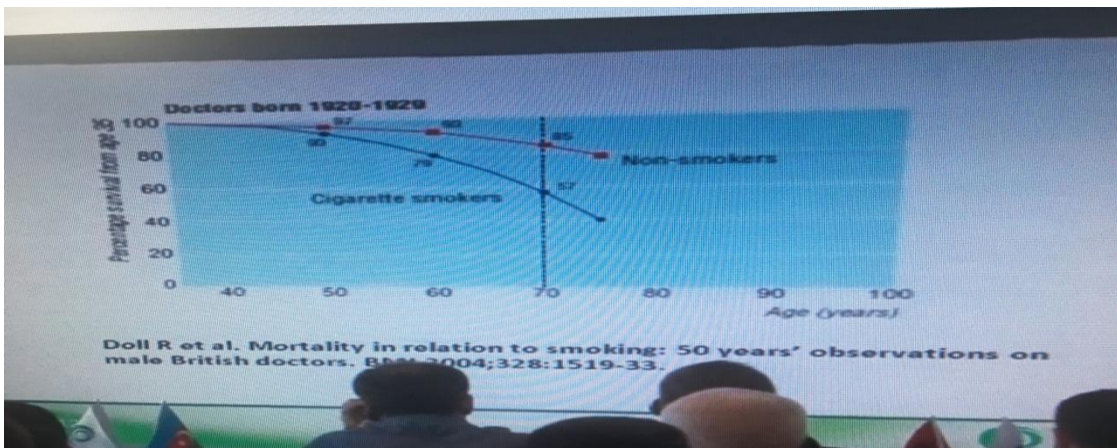
Şimdi endüstri, günümüzde lobicilik faaliyetlerini, dünya pazarını fethettikten sonra, fethettiği dünya pazarını sürdürmesi lazım. Tütün epidemisinin, tütün pandemisinin, tütün salgınının sürmesi lazım. Üç şirkete, dünyadan gelen bütün paraları topluyor; bu, büyük bir güç kümelenmesini sağlıyor, bu güç kümelenmesinin devam etmesi lazım. Bunun devam edebilmesi için dünyadaki her ülkedeki tütün kontrol mücadelesinin yavaşlatılması ya da durdurulması gerekli. Bunun için kendi çalışmaları olacak; ama kendisinin dışında çalışan bir kuvvete ihtiyacı var. O kuvvet olarak kullanılan güç de Amerikan Ticaret Odası. Bu Amerikan Ticaret Odası dediğimiz yapı, bir kamu kuruluşu değil, Amerikalı ticaret erbabının kuruluşu da değil; şu anda küresel şirketlerin dünyadaki güçlerini aynen sürdürmeleri için ulus devletlerin yöneticileri nezdinde lobicilik faaliyeti yapan, onları tehdit eden, yerine göre onları ele geçiren ve mevcut salgının sürmesini sağlayan bir yapı. Bu konuda yazılmış çok güzel bir rapor var. Bu rapora, güzel bir de internet sitesi var; belki çoğunuz biliyorsunuzdur, Tobacco ... diye Amerika Birleşik Devletlerinde bir mücadele yapısı; bu rapora da oradan ulaşabilirsiniz.

Yine alttaki raporda, tütün endüstrinin esnaflar aracılığıyla; yani satıcı noktalar aracılığıyla, onlarla nasıl işbirliği yaparak salgını sürdürdüğünü gösteren bir rapor. Ama başka işbirlikleri daha var. Sadece esnaflar aracılığıyla yürüten, esnaf yapılarıyla organizasyonlarıyla yürütülen bir salgın değil; kahveciler, cafe sahipleri örgütü var, restoran sahipleri örgütü var, otel sahipleri örgütü var. Bu örgütlerle endüstrinin işbirliği ile bu salgının devamında önemli bir özellik taşıyor. Ben bunların kritik kaynaklar olduğunu düşünüyorum. Bu kaynakları anlamadan, yapılacak mücadelede on yıl geçer, yirmi yıl geçer, otuz yıl geçer; aynı noktada olabiliriz ve salgın daha da gelişebilir. Biz, Müslüman ülkelerde, kadınlar arasında sigara içme salgınının yeteri kadar yeşermediğini görüyoruz; bunu daha fazla yeşertmeye, kadınlar arasındaki salgının büyümesini sağlamaya gayret ediyorlar. Ve bu gayretleri de birçok ülkede kendini gösteriyor ve salgın, kadınlar arasında da ilerliyor.

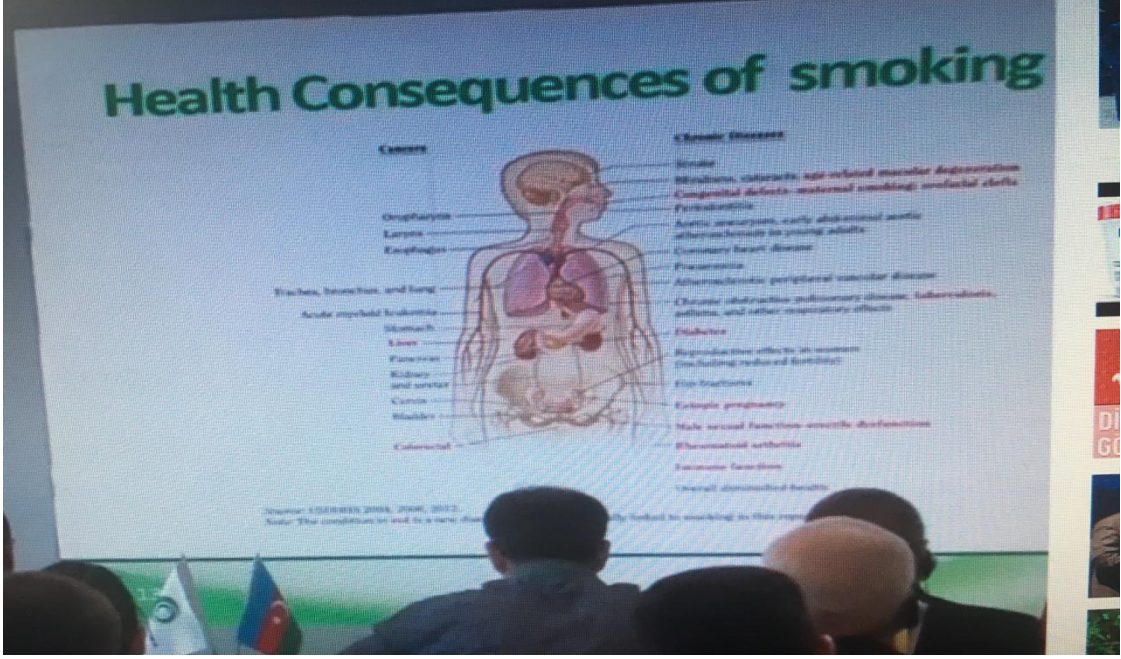
Dünya’da, günümüzde bir onda bir milyar insan sigara içiyor ve sigaraya bağlı ölüm sayısı 7.2 milyon. Ve bunun mali yükünü hesapladığımız zaman ki, bunu Ulusal Kanser Enstitüsü ve Dünya Sağlık Örgütü birlikte hesaplamışlar; sağlık hizmetleri ve kaybedilen üretim olarak dünyada, 1.4 trilyon Amerikan doları düzeyinde bir kayba yol açtığını tütün salgınının, tütün pandemisinin, söyleyebiliriz.

Şimdi bu mücadelede iki tane önemli yapı var elimizde. Bunlardan birisi, 2011 yılında BM, tüm dünya ülkelerinin ortak sorunu olduğunu gördü; kronik hastalıkların. Ve kronik hastalıkların önlenmesi için bir uluslararası deklarasyon hazırladı, genel kurulunda kabul etti. Bu deklarasyonun içinden bazı maddeler seçtim. Dünya kronik hastalıklara nasıl bakıyor, bizim hepimizin ülkesinde de kronik hastalıklar; yani kalp krizleri, beyin krizleri, kanserler ve kronik solunum yolu hastalıkları en yaygın ölüm nedenleri. İnsanlar 50’li-60’lı yaşlarında çok gereksiz yere kalp hastalığı, beyin krizleri ve kanserler nedeniyle ölüyorlar. Ve şunu söylüyorlar: “Bu konuda acil önlemlere ihtiyaç vardır, bu önlemlerin gerçekleşmesi insanlara bu hizmetlerin verilmesi bir insanlık görevidir.” Ve başlıca hastalıkları sayıyorlar, biraz önce saydığımız gibi ve özetle de rakamı veriyorlar. Dünya’da 36 milyon insan (yıllık ölümlerin 36 milyonu) bu saydığımız dört hastalık nedeniyle gerçekleşiyor. Ve bunların dörtte biri de 60 yaşına ulaşmadan ölen insanlardan oluşuyor; böyle bir salgınla karşı karşıyayız. Ve bu salgının nedenlerine baktığımız zaman, tütün kullanımını bunların tepesinde görüyoruz. Ve bu deklarasyon şunu da belirtiyor: “Tütün endüstrisinin çıkarlarıyla, ulusal çıkarlar ve dünya insanlığının sağlığı arasında uzlaşmaz bir çıkar çatışması vardır. Onlar bu işten para kazanmayı sürdürmek istiyorlar, bizse insanları korumak istiyoruz. Yapılacak mücadelede daima böyle bir uzlaşmaz çatışma olduğunun bilinmesi gerekir. Uzlaşmaz çatışmada, artık uzlaşma olamaz; karşı tarafı yenmek mecburiyeti var. Biz, insanların sağlığı için bu yapıları yenmek mecburiyetindeyiz.”

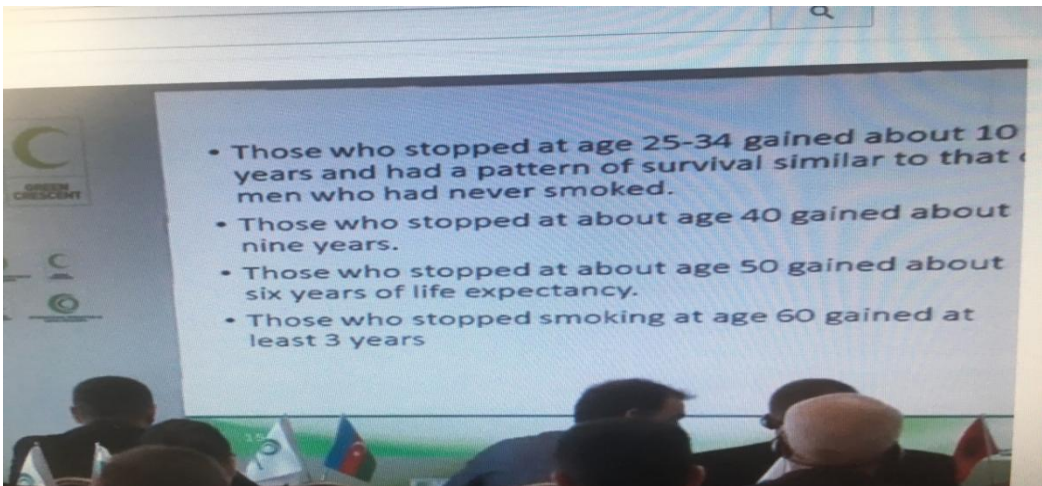
Acaba bu tütün kullanımı, mevcut ölümlerin ne kadarını açıklıyor? Gördüğümüz gibi burada ABD’nin rakamları bilimsel temeli olan, iyi hesaplanmış rakamları; onun için ABD’nin rakamlarını size yansıtıyorum. Akciğer kanserlerinin yüzde 82’si, kronik akciğer hastalıklarının yüzde 80’i, tüm olarak kanserlerin, kalp-damar hastalıklarının, metabolik hastalıkların ve akciğer hastalıklarının üçte 1’i tütün kullanımı nedeniyle oluyor. Ve burada etkiyi çok kolay görüyoruz. Bakın, 35 yaşından itibaren sigara içmeyenlerin ve sigara içenlerin her yüz kişi, nasıl azalıyor, nasıl yok oluyor. 70 yaşına vardığı zaman, 70 yaşına kadar ölen sigara içenlerin sayısı yaklaşık 45 kişi; hâlbuki içmeyenlerde 15 kişi. Sigara içmeyenlerde bir kişi ölürken, sigara içenlerde üç kişi ölüyor. Bundan büyük fark, hiçbir ürünle gerçekleştirilemez; insan sağlığını bu kadar etkileyen bir ürün... Bu, 50 yıllık bir çalışmanın sonucu.

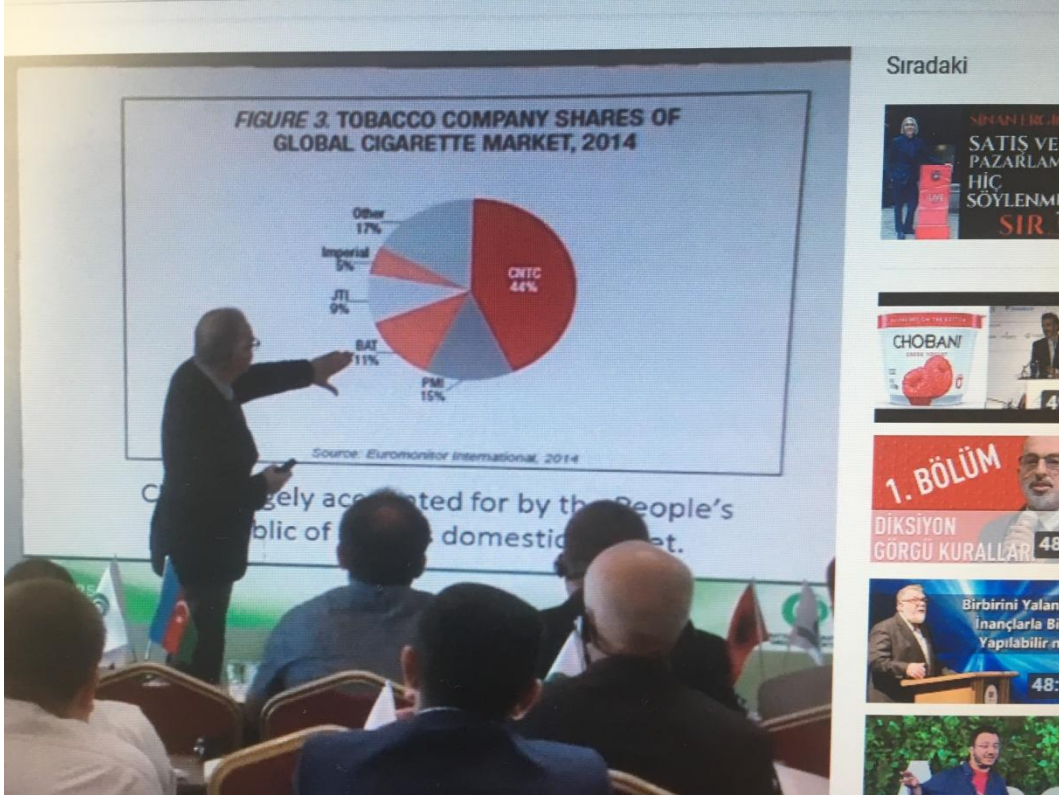
Sunuşumun başında bahsettiğim (...) raporlarında, yıllara göre yeni eklenen hastalıklar var. Bu yeni eklenen hastalıklarla birlikte karşımızda 40'tan fazla hastalık, tütüne bağlı hastalık olarak karşımıza çıkıyor. Bu yeni eklenenler burada son yıllarda bu listeye eklenenler kırmızıyla gösterilmiş. Buna yeni eklemeleri düşünmelisiniz, yeni araştırmalar ortaya çıktıkça durum daha iyi anlaşılıyor. Dikkat ederseniz yaşa bağlı makura dejenerasyonu yani önemli bir körlük nedeni; yaşlılıkta gözüken körlükler, bunun içerisine girmiş durumda.

Şeker hastalığı (diyabet) bunun içine girmiş durumda ve romoteit artit dediğimiz bir başka hastalık bunun içine girmiş durumda. Yine çevresel sigara içiminin zararları da böyle bir tabloda özet olarak veriliyor. Ve zararlı etkileri kadar sigaranın (sigara tek başına çok zararlı etkiler oluşturuyor); fakat bırakıldığı zaman da aynı düzeyde yararlı etkileri ortaya çıkıyor. Yani iki yanı var, bu işin. Sigarayla hayat devam ederken zararlar oluşuyor, bırakınca da o zararlar teker teker geride kalıyor. 25-34 yaşları içerisinde sigarayı bırakanlar, kaybettikleri 10 yıllık ömürlerini geri kazanabiliyorlar; yani gençliğinde bırakanlar, bir zarar görmeden bu işi atlatabiliyorlar. 40'ında bırakanlar için bu, 9 yıl; 50'sinde bırakanlar için 6 yıl ve daha sonra, 60'ında bırakanlar için de 3 yıl olarak tanımlanıyor.

Sunuşumun başında, ürünlerin değiştirildiğini söylemişim. Bu değiştirilen ürünler nasıl değiştirilmeden önce size bir grafik yansıtacağım; bunu incelemenizi istiyorum.

Şimdi dünyaya sigara satan şu andaki duruma bakarsak, kırmızı ile gösterilen (CNTS) Çin devletin, Çin’de üretilen sigaraları; bunu sadece Çin halkına satıyorlar. Çin, dünya sigara üretiminde ve tüketiminde önemli bir ülke; ama diğer dünya ülkelerini ilgilendirmiyor. Diğer dünya ülkelere sigarayı şu anda üç şirket satıyor. Philip Morris International, British American Tobacco ve Japon Tobacco; bir de Emperial Tobacco var, daha küçük. Şu yüzde 17’lik bölüm de giderek daralmakta; onun yüzde 0’a doğru gideceğini göreceğiz. Yani dünya tütün ticaretinin Çin dışındaki fethi yüzde 83 oranında başarılımış, yüzde 17’lik daha kazanılacak alanları var; oraları da almaya devam ediyorlar.

Şimdi burada satılan sigaralara baktığımız zaman, dünyada şu anda yaklaşık 6 milyon ton sigara satılıyor; yaklaşık 6 milyon ton sigara satılıyor. Bunun 3.5 milyon tonunu bu üç şirket satıyor. Şimdi bu üç şirketi, 40 yıl önceye götüreceğim; acaba o zaman durum ne imiş, nerden nereye gelmişler, bunu bir görmenizi sağlayacağım. Bakın burada, 1950 ile 1980 arasında dünya sigara ticaretini bin ton olarak görüyorsunuz. Dikkat ederseniz satan ülke, iki tane ülke var; satıcı ülke. Birisi ABD, diğeri İngiltere. Philip Morris International, RJ reinalds, British American Tobacco; iki tane ülkeden dünyaya satılan sigaralar. Dikkat ederseniz şuraya kadar, şu ara döneme kadar bu iki ülkeden dünyaya satılan sigaraların toplam miktarı 50 bin ton. Biz, Türkiye olarak şu anda 130 bin ton içiyoruz; yani dünyaya satabildikleri miktar çok az. Fakat ne oluyor da, ne oluyor? Sonra bu ara dönemin rakamları yok. Bu rakam birden bire böyle yükselmeye başlıyor; acaba ne

oluyor? Ve bunlar, bu rakamlar yükseliyor, 1981'e ulaştığımızda 350 bin ton olarak görüyoruz; bu gün ne kadar satıyorlardı, biraz önce söyledim? 6 milyon ton satıyorlar.

Demek ki, 50 bin tondan yola çıkıp, bu gün dünya pazarını ele geçirmiş durumdalar. Acaba bu, nasıl gerçekleşti? Analiz dediğimiz zaman, bunu bilmemiz lazım. İşte bunun altındaki sihirli faktör, "ürünü değiştirmek." Ürünün bağımlılık yapıcı özelliğini, kolay içilebilirliğini değiştirmek; yaptıkları şey bu. Önce ürünü değiştirmek... Ürün değiştirdikten sonra, o dönemdeki ticarete baktığımız zaman; şu dönemde acaba Türkiye'de sigarayı kimler satıyordu? Sadece devletin bir tütün tekeli vardı. Yunanistan'da devletin sadece bir tütün tekeli vardı. İtalya'da devletin sadece bir tütün tekeli vardı. Fransa'da devletin sadece bir tütün tekeli vardı. Devlet tütün tekelleri sigara reklamı yapmazlar, ürünün bağımlılık yapma özelliğini arttırmaya çalışmazlar, satış noktasını arttırmaya çalışmazlar, satış stratejistleri kullanmazlar. Ve o ürün, bayanlar tarafından kullanılan bir ürün değildi; bayanların sigara içme oranları yüzde sıfır, bir gibiydi; bütün ülkelerde. O nedenle sigara içme davranışı, bütün dünyada bir erkek davranışı olarak kabul edilirdi. Önce ürünü değiştirdiler, ürünün işe yaradıklarını gördükleri zaman, dünya ticaretini bu şekilde ele geçirebileceklerini düşündüler. Fakat bunları, Dünya Sağlık Örgütü keşfetti belli bir dönemden sonra; bunu durdurmaya çalıştı. Onlar da, Dünya Sağlık Örgütünü durdurmaya çalıştılar.

Acaba üründe neler yaptılar? Hızla ona bir bakalım. Şimdi bu günün, değiştirdikleri ürün, bu günkü ürünü getirdi bize; bu günkü ürün, bu değişikliklerin sonucunda... Bunlar nikotini, akciğerlere hızla veriyorlar ve akciğerlerden beyne, nikotin hızlı bir artışla gidiyor ve beyne aynı anda nikotin yüksek oranda çarpıyor. Nikotin'i, bağımlılık yapıcı etkisini artırıcı başka maddelerle birleştirdiler; onları sayacağım. Nikotin düzeylerini artırdılar, amonyak ve amonyum bileşiklerini eklediler. Amonyak ve amonyum bileşiklerini nikotinin içe çekilmesini kolaylaştıran ve içe çekildiği zaman da damarlara girişini hızlandırıcı özelliklere sahip; dolayısıyla sigara içildiği

zaman ortaya çıkan nikotin sıçraması, büyük bir hızla olmaya başladı, “Ya bu, farklı sigaraymış” hissini yarattı.

Yine şeker eklendi, şekerler de (beraberinde çok önemli bir madde var) acetyl aldehyde denen madde. Acetyl aldehyde, alkolün hoşacı gidici etkisinin temelinde yatan maddedir; pekiştirici etkisi yüksektir. Eğer acetyl aldehyde, nikotinle birlikteyse; çocukların bağımlı olması çok kolaylaşıyor. Ve biz biliyoruz ki, sigaraya çocukluk ve gençlik yaşlarında başlanılıyor; 30 yaşından sonra sigaraya başlamış insan çok azdır.

Yine farklı maddeler ekleniyor, levulinic asit ekleniyor, tatlandırıcı maddeler ekleniyor. İlk içildiği zaman içimi zor gelen maddenin, kolay olmasını sağlamak üzere çocuklara yönelik ürünler çıkıyor. Mentol ekleniyor ve akciğer borularını genişletici, bronşları genişletici bronka dilatöter denen maddeler ekleniyor. Bu maddeler hangi pazara girerse girsin, iki yolla giriyor: Bir, ülke yöneticileri ikna ediliyor, ticaretin serbestleştirilmesi kuralı çerçevesinde; “Dünya değişti, değişen dünyada artık böyle kamu tekelleri olamaz; siz ticareti serbestleştirmelisiniz” önerileri yapıyor, ülkelere. Yöneticilere lobicilik yapılıyor; yöneticiler ve parlamentolar, kendi tütün tekellerini iptal ediyorlar ve bu sigaraları kendi ülkelere almaya başlıyorlar. Ya da bunu ülke yapmadıysa, ülkelere bu sigaraları kaçak yolla gönderiyorlar. Şimdi önemli bir nokta söyleyeceğim; kaçakçılık, bu gün dünya sigara salgınında önemli bir yere sahip. Ve biliyoruz ki, belgelere dayalı biliyoruz ki; kaçakçılığın kontrolü bu üç şirket tarafından yapılıyor. Tütün şirketleri, kaçakçılığı; kaçak sigaraların değişik pazarlardaki fiyatını, kimler aracılığıyla kaçakçılık yapacağını mahkemelere sunulan belgelerde tütün endüstrisi önemli bir kontrol noktası şeklinde gözüküyor.

Şimdi bu şirketler, dünya ticaretini ele geçirdikten sonra öyle bir büyüme noktasına geldiler ki; diğer yandan gıda şirketlerini kurdular. Dünya’da bugün bir gıda salgını, hazır gıda salgını var. Metabolik hastalıklar, şeker hastalığı ve obezite yaygın ve bunun altında da gıda şirketlerinin rolü olduğunu görüyoruz; aynı stratejileri kullandıklarını görüyoruz.

Bu şirketler bakın görüyorsunuz yüz tane en büyük devlet ya da şirket yan yana düşünüldüğü zaman bunun altmış üç tanesi şirket. Devletlerin isimlerini yazın büyük şirketlerin isimlerini yazın, en büyüklere bakın en büyük grubun içerisinde üçte ikisi şirket üçte biri devlet... Yani devletlerle rekabet edebilecek devletleri etkileyebilecek bir yapıya ulaşmış durumdadır.

Burada size ben Türkiye tecrübesini ve bu yapılar Türkiye’yi nasıl etkilediler onu izah edeceğim. Bakın burada Türkiye’de seksenli yılların başında Dünya Sağlık Örgütü’nün ve işbirliği içerisinde Türkiye’nin sağlığını bir ölçüde kontrol etmeye başladığını fakat seksen beş yılından itibaren bunun değiştiğini doksanlı yılların başında da yükseldiğini görüyorsunuz. Bu tarih önemli bir tarih, burası yabancı sigaraların Türkiye’ye giriş tarihi.(1986) Türkiye bu tarihte tekelden vazgeçmeye başladı ve yabancı sigaraları Türkiye’ye ithal etmeye başladı. Bununla birlikte hemen bu sigaraların Türkiye’ye girmesiyle birlikte bu manzara ortaya çıktı. Bütün sokaklarımız, bütün dergilerimiz, bütün gazetelerimiz sigara reklamlarıyla doldu. Çocukların okuduğu dergilerin orta sayfalarına baktığımız zaman bu reklamları görmeye başladınız. Bu reklamlarda sigara özgürlük-

le, modernlikle, gelişmişlikle eşleştirildi ve özendirici reklamlar ortaya çıktı. Şimdi şu tarihte önemli (1995) şu tarihinde bir özelliği var şu tarih bu şirketlerin Türkiye'deki fabrikalarını kurmalarının tarihi. Fabrikalarını kurdular, fabrikalarını kurarken şu imtiyaz kendilerine verildi: "Kendi fiyatınızı kendiniz belirleyebilirsiniz, kendi dağıtım ağlarınızı kurabilirsiniz istediğiniz yerde istediğiniz fiyatta satabilirsiniz." Türkiye'nin her noktasında sigara satılır hale geldi. Gençler nereye giriyorsa kafeye giriyorsa kafede bir yerde toplanıyorlarsa orda satış noktası sayısı 200 - 300 misli arttı. Gençlere okul çevrelerinde bu yabancı sigaralar ücretsiz olarak ikram edilmeye başlandı. Bu olayları da yaşadık. Bu elbette toplumsal reaksiyonu beraberinde getirdi; bazı milletvekilleri mecliste konuşmaya başladılar bu olmaz bunu değiştirmemiz gerekir. Türkiye'deki bilim insanları bunu gördüler. Bilim insanları arasında yapılar oluşturularak bu işle mücadele etmenin gerektiğini düşündüler. Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi Kurulu, milletvekilleri, bilim insanları ve bu konudaki aktivistler arasında işbirliği oldu ve doksan altı yılında Türkiye güzel bir kanuna kavuştu.

Ve şu gördüğümüz manzara 1996 yılında çıkan kanunumuzla birlikte üç ay içerisinde Türkiye'de bitti. Şimdi burada bir şeyi özetledim. Bahsettiğim Dünya Sağlık Örgütü'nün inceleme raporunda tütün endüstrisi neler yaparak Dünya Sağlık Örgütü'nü durdurmaya çalışmış onları özetledim. Özette şunlar var. Dünya Sağlık Örgütünde belirli kişileri kendi görevleri için çalıştırmaya başlamak. Yani onlar hem kendi işlerini yapıyorlar hem tütün kontrolünü durdurmak üzere Dünya Sağlık Örgütü'nde devreye giriyorlar. Yani baktığınız zaman kişi Dünya Sağlık Örgütü'nün resmi elemanı ama aynı zamanda tütün endüstrisinin ücretli elemanı... Dünya Sağlık Örgütü'nün değişik kaynaklardan bütçe alışlarını bütçe kaynaklarını etkileyerek azaltmaya çalışıyorlar. Çok sayıda dış kuruluşu bu amaçla kullanıyorlar, lobicilik faaliyetleri var. Dünya Sağlık Örgütü önemli raporlarının hazırlanmasında kullanılan uzmanları ele geçiriyorlar. Bu raporların kendi çıkarları doğrultusunda yazılmalarını sağlıyorlar. Dünya Sağlık Örgütü'nün tütün kontrolü ile uğraşmamasını sağlamak üzere yöneticilerinin itibarını kırmaya yönelik ve Dünya Sağlık Örgütü'nün itibarını kırmaya yönelik çalışmalar planlıyorlar. Ülke delegelerini etkileyerek Dünya Sağlık Örgütü genel kurulunda Dünya Sağlık Örgütü'nün tütün kontrol çalışmalarını eleştirmelerini sağlıyorlar. Dünya Sağlık Örgütü nerde ne yapıyor her şeyi izliyorlar. Ayrıca bu raporun içinde uzmanlar şunu da yazmış sadece Dünya Sağlık Örgütü'nü izlemiyorlar, ülke içinde bu konudaki faaliyetleri izliyorlar ve bu faaliyetlerde bulunan insanları durdurmaya yönelik planlar ve uygulamalar yapıyorlar. Bundan da daha vahimi var. Diğer BM kurullarını bu BM kurullarının yapıları gereği kendi faaliyetleri doğrultusunda devreye girmesini gıda tarım örgütünün devreye girmesini ve uluslararası çalışma örgütünün tütün yanlısı gibi açıktan tütün yanlısı gibi değil ama Dünya Sağlık Örgütü ile onları çekiştirecek şekilde onları devreye sokabiliyorlar.

Bakın burada Amerika'daki davalardan sonra Adalet Bakanlığı Amerika'da şirketleri dava etti ve bu dava sonunda şöyle bir mahkeme hükmü ortaya çıktı. Aynen okuyorum: "In 1999, the U.S. Department of Justice filed a racketeering lawsuit against Philip Morris, now a division of Altria, and other major U.S. tobacco companies. In 2006, U.S. District Court Judge Gladys Kessler

found that the government had proved its case that the defendants had violated the Racketeer Influenced and Corrupt Organizations (RICO) Act. In her decision, she wrote that cigarette makers profit from “selling a highly addictive product which causes diseases that lead to a staggering number of deaths per year, an immeasurable amount of human suffering and economic loss and a profound burden on our national healthcare system.” (DK 38:30)

Yani Philip Morris’e karşı ve diğer tütün şirketlerine karşı Adalet Bakanlığı dava açıyor. Davada diyor ki “Bu şirketler yasadışı yollardan para kazanmak üzere aralarında iş birliği yaparak ilgili yasayı ihlal etmişlerdir.” Kararda şunlar geçiyor, “Bu şirketler sigara sağlık bilgisini çarpıtmışlardır. Bu konudaki bilginin insanlara ulaşmasını engellemeye çalışmışlardır. Bilerek toplumu aldatmaya çalışmışlardır.” Biraz önce söylediklerimizin hepsi burada bir mahkeme hükmü olarak ortaya çıkıyor. 2005 yılında bu mahkeme hükmü veriliyor. 2009 yılında ise bu onaylanıyor.

Tütün kontrolü için durum nedir diye şimdi karşınıza bir yapı getiriyorum. Dikkat ederseniz bir tütün tüketimi var. Biz halk sağlığı için tütün tüketimini düşürmeye çalışıyoruz. Diğer taraftan tütün tüketimini yükseltmeye çalışan ve kirli stratejilerinden bahsettiğimiz bir tütün endüstrisi var. Çok etkili. Buna karşın oluşmuş stratejiler var. Bunlar eğer bir arada uygulanabilirlerse tütün kontrolü başarılabılır ve tütün endüstrisi geriletebilir. Tütün kontrollü sağlığa da kavuşmuş oluruz. Bu stratejileri düşündüğümüz zaman tütün kullanımını sürekli olarak düzenli izlemek durumundayız. Yani memleketlerimizde bu iş nasıl gidiyor salgın büyüyor mu küçülüyor mu? Bakanlara yardımcı olmak, tütün kullanımının zararları konusunda eğitimin güçlü olması, paketler üzerindeki uyarı yazılarının güçlü olması, vergilerin arttırılması ve önemli önlemlerden birisi ürünlerin değiştirilmesi. Ürünleri değiştirmeden sonuca ulaşmak mümkün değil. Bir de yaptıkları yanlışlıklar nedeniyle tütün firmalarının dava edilmesi önemli mücadele stratejileri arasında gözüküyor. Kaçakçılıkla mücadelede önemli bir strateji. Bu işlerin hepsi şu anda, bir uluslararası kanun var, uluslararası çerçeve sözleşme var, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi... Sigara şirketlerinin bu yapısına karşı oluşmuş bir dünya anlaşması. Bu dünya anlaşmasında saydığımız önlemlerin hepsi kapsamlı bir şekilde anlatılmış durumda. Öyleyse üye ülkelere düşen görev bu özellikleriyle tütün kontrolü çerçeve sözleşmesinde yazılı hükümleri kendi ülkelerinde uygulamak. Ülkeler zaten bunu uygulayacaklarını imzalayarak ifade ettiler, kendi ülkelerinde yasallaştırdılar parlamentolarından geçirdiler. Öyleyse tütün mücadelesine yön verici böyle bir çerçeve sözleşme elimizin altında var. Bu çerçeve sözleşmenin maddelerini tek tek okumayacağım, geçiyorum. Türkiye’deki gelişmeler bunlar.

Türkiye Dünya Sağlık Örgütü’nün çerçeve sözleşmesinde yazılı önlemlerin çoğunu aldı, gerçekleştirdi ama bazılarını uygulamadı. Acaba ne oldu ne kadar başardı birazdan göreceğiz. Bakın burada Türkiye’nin durumunu değerlendirmenizi istiyorum. Biz çerçeve sözleşmede yazılı ve Dünya Sağlık Örgütü’nün önem verdiği 6 maddeden oluşan “MPOWER” stratejisi var. Bunların tamamını uyguluyoruz. Dünya Sağlık Örgütü Türkiye’ye ödül verdi. Fakat kullanma oranlarına baktığımız zaman son 25 yılda ne görüyoruz? Kullanım oranlarında çok sınırlı bir değişim var.

Yani 1993 yılında %33.6, 2016 yılında %30.6... Öyleyse buradan bir sonuç çıkacak. Sınırlı sayıdaki stratejiyi kanunlaştırmak, kuralları koymak yetmez. Başka şeyler gerekli. Bakın salgın sizin ülkenizde de böyle olabilir. Öğrencilerde salgın büyüyor, erkek öğrencilerde yükseliyor, kız öğrencilerde yükseliyor. Nargile ve benzeri ürünlerde içme oranları yükseliyor. Satış noktaları artıyor. Son sözlerimi söylemeden önce şunları da yansıttım.

Mücadele stratejilerinden birisi paketlerin uyarı yazılarını değiştirmek. En son “düz paket uygulaması” dediğimiz uygulamaya geçildi. Bu uygulamaya göre paketlerin üzerinde artık markayı hatırlatan logo, renk vs bulunmayacak bütün sigaralar devletin belirlediği bu görüntülerin ışığında satış yapılacak. Sadece şurada markanın adı yazılacak. (Paketin altında küçük düz yazıyla marka yazıyor.) Bunu ilk önce Avustralya gerçekleştirdi. İngiltere ve Fransa bunu uygulamaya başladı. Başka Avrupa ülkelerinden İrlanda, Macaristan, Yeni Zelanda, Norveç, Slovenya ve Tayland kanunlarını geçirdiler ve uygulamaya geçmek üzereler. Türkiye düz paket uygulamasını düşünüyor. Düz paket uygulamasının dünya ölçekli bir uygulamaya dönüşmesi isteniyor. Burada David Kessler’in şöyle bir lafı var, kitabını bitirirken şunu yazmış; “Tütün endüstrisi ile ilgili algılamalarım, tütün konusunun çözümü için tek bir şey olduğunu gösteriyor. Eğer bu şirketler sigaradan para kazanmaya çalışacaklarsa, yaptıkları şeyleri yapmaya devam edecekler ve salgını aynı düzeyde tutacaklardır. Olağanüstü bir güçleri var. Bunun tek çaresi bunları dağıtmaktır” diyor. “Onun yerine ülkeler tütün işini halledebilecek bir kamu kurumu oluşturup bu stratejilerin hepsini kullanmadan belirli bir süre bağımlılara nikotin ihtiyacını sağlayacak yapılar oluşturmalıdır” şeklinde görüşünü vermiş.

Benim görüşlerim; sonuç olarak şunlar: “Yasalar çıkartmak ve düzenlemeler yapmak yeterli değil; uygulama çok önemli. Biz, Türkiye’de toplu alanlarda sigara içimini yasakladık; ama bakıyorsunuz, kahveciler arası işbirliği, restoranlar arası işbirliği, tütün endüstrisinin bunlar arası işbirliği sigara içilmeden duman altı olmadan yemek yiyeceğiniz bir lokanta bulmak neredeyse mümkün değil. Yani, önlemleri boşa çıkartıyorlar. Daha etkili uygulamalar gerekli. Her yasalaştırdığımız maddenin, daha iyi nasıl uygulamasını sağlayabilmeliyiz; durmadan bunu geliştirmeliyiz. Endüstriyi izlemek lazım ve onun birtakım lobcilik faaliyetleriyle, birtakım kirli tekniklerle tütün kontrolü çalışmalarını bozmasına asla izin vermemek lazım. Etkili bir izleme politikası geliştirmenin gerekli olduğu kanaatindeyim. Yine bu ürünler var olduğu sürece, bunu deneyenleri bu ürünler etkiler; bunlar, bağımlılık yapıcı özelliği çok yükseltilmiş ürünler. Yani eroinle, kokainle karşılaştırılabilir ürünler. Bu ürünler, müsaade edilebilecek ürünler değildir. Bu kirli taktiklerle değiştirilmiş ürünün, bu şekilde sürülmesine müsaade edilmemelidir diye düşünüyorum. Bu gelişmeleri sağlamak üzere aslında şu anda tütün kontrolü çerçeve sözleşme sadece yazılı bir sözleşme değil; aynı zamanda bu dünya ölçekli izlemeleri yapmak ve mevcut durumu geliştirmek üzere oluşturduğu bir yapısı var; ‘ taraflar konferansı.’ Her üye ülke buraya delegesini gönderiyor ve dünyadaki uygulamaları gözden yeni öneriler çıkartan bir yapı. Ben, burada Yeşilay’a önemli bir görev düştüğü kanaatindeyim. Yeşilay delegeleri, kendi ülkelerinin bu dünya anlaşması üzerindeki etkisini, bu çalışmaların geliştirilmesi doğrultusunda (çünkü bu yapılar,

hala tütün endüstrisinin etkisi altında) kullanabilirler. Bu mücadelede, bu güç birliği önemli bir katkı sağlayabilir diye düşünüyorum.

Yine sigara şirketlerinin, yaptıkları yanlışlıklar nedeniyle dava edilmesinin bütün ülkelerde denenebileceği kanaatindeyim.”

Dikkatiniz için çok teşekkür ediyorum.

<https://www.youtube.com/watch?v=VQoYIVmbZJg&feature=youtu.be>

Deşifre Eden

Celal SNCAR

Ankara